

EVOLUȚIA NUMERICĂ A POPULAȚIEI ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI MIGRAȚIA EXTERNĂ (1739-1831)

LOUIS ROMAN

Stadiul cercetării. Se pare că există o singură lucrare specială asupra evoluției numerice a populației muntene (H. Haufe, 1939), dar referitoare numai la secolul al XIX-lea și primele decenii ale celui următor; fiind însă slab informată pentru prima jumătate a veacului trecut și neînțelegând specificul cataografiilor prerregulamentare, ea n-a putut stabili cuantumul populației Țării Românești (precum și a Moldovei) din acele decenii. S-au realizat însă unele calcule interesante referitoare la anii 1739 (A. D. Xenopol) și 1831 (G. Retegan) și s-au prezentat unele puncte de vedere realiste (G. Barițiu, acad. A. Oțetea, Șt. Ștefănescu, N. Adâniloiaie, V. Ia. Grosul, Ș. Papacostea, C. Șerban etc.)

Totodată, adesea s-a considerat că evoluția numerică a populației totale muntene în veacul prerregulamentar ar fi fost în mod decisiv influențată de băjenirile peste hotare, epidemii, năvăliri și războaie, susținându-se în fond o teorie a „depopulării” Țării Românești. În mai multe rânduri însă, s-a arătat trebuința neexagerării emigrațiilor și s-a subliniat chiar creșterea cuantumului demic în perioada dată (N. Iorga, C. C. Giurescu, acad. A. Oțetea, Șt. Pascu, acad. D. Prodan, Șt. Ștefănescu, S. Columbeanu, I. A. Kotenko, N. A. Mohov, G. Retegan, P. V. Sovetov, C. Șerban etc.).

Modalitatea studierii. Pentru calcularea curbei reale a cuantumului demic muntean trebuie depășite însemnate dificultăți în virtutea rarității și deficiențelor izvoarelor, largii răspândiri a unor aprecieri eronate (vehiculate atât de cercuri ale vremii, cât și de istorici moderni) etc. Stadiul actual al cercetării, precum și greutatea remarcate induc la concluzia că rezultate efective se pot obține doar prin folosirea unei concepții și metode strict științifice, precum și pe baza unui complex de procedee adecvate de investigare. Numai astfel se poate ajunge la înfățișarea obiectivă a faptelor, la interpretarea lor justă, ceea ce dă valoarea unei istorii cu adevărat științifice.¹

---

¹ Nicolae Ceaușescu, *P.C.R. — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România, în România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol. 1, București, Edit. politică, 1968, p. 338.

Concepția și metoda sînt date de materialismul istoric. Stabilirea concretă a populației se poate face printr-un calcul regresiv. Pragul lui (cifra de pornire) este de stabilit la 1831; pe baza *Obșteștii catagrafii* din acest an, prima lucrare demografică din Țara Românească mai apropiată de realitate, precum și pe baza recensămîntului din 1859—1860, se poate conchide că totalul locuitorilor se ridică la sfîrșitul anului 1831 la circa 1.920.590 suflete. Determinînd toate adaosurile și pierderile de populație din veacul precedent, se poate stabili totalul locuitorilor țării în diferite momente; pentru aceasta este necesară interpretarea critică a catagrafiilor și aprecierilor ipotetice existente, surprinderea dezvoltării populației prin intermediul cunoașterii dezvoltării localităților, coroborarea permanentă a informației, furnizate de diverse izvoare etc.

Sporul natural anual în Țara Românească (fără luarea în considerare a marilor epidemii) a fost de $6\frac{0}{100}$ în 1739—1774, de $7\frac{0}{100}$ în 1775—1831 și de $8\frac{0}{100}$ în 1832—1859; cifrele sînt mici, ceea ce se explică prin media mică de viață, determinată — în ultimă instanță — de exploatarea și asuprirea feudală a maselor populare, de războaiele purtate de marile puteri pe teritoriul țării și în zonele limitrofe, de expedițiile otomane dincoace de Dunăre etc. Se obține, astfel, o confirmare a tezei lui Marx care stabilea că populația se dezvoltă în funcție de condițiile economice și sociale date.² Alte elemente importante ale calculului regresiv sînt efectele marilor epidemii și ale migrației externe (mobilitatea spațială *temporară* dincolo de hotare nu se ia în considerare pentru efectuarea calculului evoluției numerice a locuitorilor, întrucît nu afectează totalul populației *stabile* a țării).

Marile epidemii se produc mai ales prin contactul cu regiunile Imperiului otoman, unde contagiunile apar frecvent și pe mari întinderi pînă în plin secol al XIX-lea. Cauzele răspîndirii pe teritoriul muntean constă mai ales în sărăcia țaranului (dar și a populației nevoiașe de la orașe), proasta sa alimentare, privațiunile la care este supus în timpul iernii și al posturilor etc.; se adaugă războaiele, cu cortegiul lor de distrugeri, evacuări, rechiziții, corvezi etc.

Printre epidemii, primul loc — prin frecvență și amploare — îl ocupă ciuma care, în perioada în discuție, a cunoscut în șapte rînduri o mare virulență, altminteri fiind cazuri sporadice, ce nu aduceau pierderi însemnate. O altă calamitate a fost lingoarea (tifosul) care a făcut multe victime în rîndurile țîrgoveților în anii războiului austro-turc de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Holera s-a dezlănțuit și ea în 1831.

Contagiunile aduc mari pierderi umane țării, cumplete suferințe și amintirea acelor grozavii se păstrează îndelung, mai ales cu privire la ciuma din 1812—1817. Combaterea epidemiilor este îngreuiată de superstițiile existente, activ alimentate de către vîrfurile feudalității, în scopuri de clasă, atît prin organizarea repetată a procesiunilor religioase, cît și prin îndemnurile asidue către cler și populație de a se apăra de molime prin rugăciuni. Adesea apar și aspectele antipopulare ale politicii de clasă a feudalilor și aparatului lor de stat, ca urmare a căror practici — realizate pe fondul situației mizere a maselor —

² K. Marx, *Capitalul*, I, în K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 23, București, Edit. politică, 1966, p. 641.

pierderile de vieți umane sînt proporțional mai mari în rîndul lor, decît printre cei înstăriți.

Cu toate acestea, totalul victimelor nu trebuie supraapreciat. Se iau măsuri la nivelul științei europene a vremii, atît în scopuri profilactice, cît și — în condițiile izbucnirii molimelor — în vederea rapidei lor stingeri; măsurile sporesc și mai mult în anii administrației condusă de P. D. Kiseleff (1829—1834), cînd energice acțiuni duc la rapida și radicala lichidare a ciumei și holerei. Este de avut în vedere și respectul țăranilor, lucrătorilor, meșteșugarilor etc. pentru curățenie, precum și puternicele tradiții ale medicinei populare. Mari eforturi depun unii oameni luminați, printre care și medici pricepuți și inimoși.

Totalul pierderilor Țării Românești (inclusiv raiatele otomane din stînga Dunării) se ridică la aproximativ 127.170 morți, rezultați din 9 puternice epidemii, de-a lungul unui veac, ceea ce a reprezentat o frînă în dezvoltarea populației muntene și constituie încă un act de acuzare împotriva regimului feudal. Dragostea de viață și libertate a poporului n-au putut fi însă stinse nici de această calamitate, așa cum neputincioase s-au dovedit și alte nenorociri: el a continuat să nădăjduiască într-un trai mai bun și să lupte activ pentru aceasta, dovada cea mai convingătoare constituind-o marile mișcări ale vremii, din 1821 și din 1848.

Migrația pe direcția nord-estică. Pribegirile de-o parte și de alta a hotărului moldo-muntean (mai ales țărani, dar și boieri, boiernași, clerici, tîrgoveți, robi țigani) sînt destul de frecvente, în ambele sensuri, avînd valori aproximativ egale. Se constată și treceri muntene în Rusia, de regulă fiind vorba de grupuri restrînse de oameni; în 1782 însă, se duc acolo circa 600 familii, probabil transilvăneni trecuți nu de mult dincoace de Carpați.

Țăranii fugari în ambele Principate își aduc contribuția la dezvoltarea economică locală. Stratificarea socială tot mai accentuată și intensificarea luptei de clasă — trăsături specifice vieții sociale din secolul preregulamentar — se constată pregnant și cu privire la fugari. Robii, băjenii în căutarea ușurării traiului lor mizer, de regulă nu-și pot modifica situația.

La începutul secolului al XVIII-lea, se statuase o reglementare a relațiilor demice între cele două state, stabilindu-se neurmărirea reciprocă a țăranilor fugari (referitor la robi nu s-au introdus însă stipulații). În a doua jumătate a veacului al XVIII-lea și la începutul celui de al XIX-lea, se constată „aducerea la urmă” de ambele părți atît a sătenilor, cît și a țiganilor băjenii, ceea ce arată un evident acord în acest sens (se întîlnesc însă și acțiuni de atragere a oamenilor de peste hotare, precum și situații, cînd se exprimă consimțămîntul rămîinerii pe loc a fugarilor). Este vorba deci de o schimbare în atitudinea clasei dominante din Principate față de problema dată, schimbare determinată de creșterea luptei de clasă, una dintre importanțele ei forme fiind băjenirea internă și peste hotare. Stabilirea întoarcerii strămutaților urmărește reducerea ponderii fenomenului și deci consolidarea dominației feudalelor. Scopul însă nu poate fi atins, căci intensitatea luptelor va spori tot mai mult și băjenirea, urmată de așezarea stabilă dincolo de hotare, nu va putea fi lichidată în condițiile formațiunii sociale feudale.

Migrația pe direcția Țara Românească-Moldova, în ambele sensuri, constituie, totodată, încă un liant între teritoriile românești. Procesul se reflectă tot mai pregnant în conștiința oamenilor din cele două țări, ideea unității naționale devenind principiu de acțiune politică. În 1809, Divanul muntean face această frumoasă apreciere: „... Țara Moldovii, vecina noastră, ce au fost și este într-o credință, într-o limbă și într-o asemenea oblăduire ca noi...”.³ La 5 aprilie 1821, Tudor Vladimirescu subliniază că, întrucât moldovenii și muntenii sînt „de un neam, de o lege și supt aceeași stăpînire și ocrotiți de aceeași putere”, este firesc și cu folos a întreține legături cu boierii de dincolo de Milcov pentru ca „fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestor Prințipaturi, ajutorindu-ne unii pe alții”.⁴ Partida națională, alcătuită în Țara Românească în jurul lui I. Cîmpinenu, lansează la 1/13 noiembrie 1838 un viguros „Act de unire și independență”⁵, iar viitorii lideri ai revoluției din țările române exprimă cu claritate și fundamentează solid necesitatea unității naționale românești⁶, care va fi în anul 1848 unul dintre principalele obiective ale luptei.

Migrația pe direcția nordică. În Transilvania, în vederea unei așezări statornice, băjeniri muntene de amploare nu se produc, fiind vorba numai de trecerile unor grupuri restrînse și ale unor elemente rătăcite (țărani, orașeni, robi etc.).

Transilvănenii însă vin în număr însemnat: în anii 1740—1831 pe teritoriul muntean s-au stabilit circa 50.850 persoane, dintre care numai în 1761—1767 (după cruda reprimare a răscoalei, condusă de Sofronie din Cioara) cam 24.300. Cauzele rezidă în situația din ce în ce mai grea a maselor țărănești transilvănene, mai ales a celor românești. În secolul al XVIII-lea, refugierea a fost mai intensă decît în veacul precedent, ca urmare a instaurării stăpînirii habsburgice, suprapusă — cu întregul ei cortegiu de abuzuri, cu cumplita spoliere a iobagilor — peste exploatarea și asupririle, apăsătoare și nemiloase, ale nobilimii feudale locale — laice și bisericești — și ale patriciatului. Venirea transilvănenilor dincoace de munți a fost stimulată și de măsurile de aici ale domniei (ruptoarea, sloboziile domnești etc.). Un rol — nu lipsit de importanță dar nu determinant — a revenit conștiinței românilor deplasați că fac parte din același popor cu cei, în mijlocul cărora se așează. Covîrșitoarea majoritate a fugarilor sînt români, dar vin și numeroși sași, secui, unguri.

În anii 1740—1832, apar pentru prima oară în izvoare 72 așezări numite „Ungureni” și 14 așezări cu alte denumiri specifice („Mocani”, „Sudiți” etc.), transilvăneni constatîndu-se și în alte 144 localități cu denumiri nespecifice;

³ V.A. Urechîă, *Istoria românilor*, XI, București, 1900, p. 779.

⁴ *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821. II*, Edit. Academiei, 1959, p. 33, Nr. 16.

⁵ Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională. 1834—1849*, București, Edit. Academiei, 1967, p. 216—217, Nr. 4.

⁶ M. Kogălniceanu, *Cuvînt pentru deschiderea cursului de istorie națională în Academia Mihăileană, rostit în 24 noemvrie 1843*, în *Opere*, ed. acad. A. Oțetea, București, Fundația lit. artă, 1946, p. 640, 647—648; G. Barițiu, *Naționalitate* (1844), în *Scrieri social-politice*, ed. V. Chereșteșu, C. Mureșan, G. Em. Marica, București, Edit. politică, 1962, p. 85—86; N. Bălcescu, *Campania românilor în contra turcilor de la anul 1595 (1847)*, în *Opere*, I, Edit. Academiei, 1953, p. 215; etc.

în total: 230 localități din Țara Românească în care se așează ardelenii sau pe care chiar le crează. Există, însă, serioase temeiuri pentru a afirma că aceasta reprezintă doar o parte destul de redusă din totalul real al localităților în care se stabilesc ei. Studiind desfășurarea generală a băjenirii transilvănenilor în Țara Românească, se poate conchide că în evoluția — până la începutul secolului al XIX-lea — a fluxului ce i-a purtat la miazăzi de munți, anii 1740—1831 ocupă, în valuri absolute, locul cel mai important.

Cei ce vin aici întâmpină numeroase dificultăți: primejdiile trecerii dincoace de munți, exploatarea exercitată de stăpîni de moșii, abuzurile aparatului fiscal etc. Riposta refugiaților (jalbe, judecăți, fuga de pe moșii, refuzul de a plăti dările etc.) se înscrie în ansamblul luptei de clasă a întregii țărănime din teritoriul sud-carpatic.

Trecerea muntenilor în Transilvania (mai ales în scopul unei așezări vremelnice, sub presiunea unor grave împrejurări politico-militare) are și ea dificultățile și durerile ei: necazurile evacuării grăbite, pierderile de vieți umane pe drum și în emigrație, cheltuielile mari pentru locuințe și bucate etc. Cei sărmani, mai ales, trec prin mari greutăți. În virtutea condițiilor părăsirii solului muntean, chiar și printre boieri și neguțători sînt oameni ce se găsesc în situații mai dificile. Unii dintre ei au însă mijloace materiale îndestulătoare pentru a afișa un lux orbitor, pentru a împrumuta altora bani cu dobîndă ș.a.; grupul director al exploataților continuă și în Transilvania a aplica o politică de clasă față de ceilalți refugiați. Ca urmare, se observă fuga înapoi în Țara Românească a multor servitori și slujitori ai boierilor, unii dintre ei — în 1821 — fraternizînd cu răsculații. Băjenirea înseamnă deci strămutare peste hotare nu numai de oameni, ci și de elemente ale vieții social-politice muntene. În ceea ce privește pe munteni — mai ales populația rurală — ce se duc peste munți în intenția statornicirii acolo, mulți dintre ei sînt aserviți, devenind iobagi sau jeleri.

Transilvănenii stabiliți în Țara Românească se integrează în viața societății muntene, aducîndu-și contribuția la dezvoltarea ei economică, socială, politică, culturală etc. Din rîndurile lor se ridică oameni al căror nume a străbătut vremurile: Sofronie din Cioara și Radu Tempea, Fl. Aaron și Ion Maiorescu etc.; de origine transilvăneană este poate familia lui Iancu Jianu, cea a lui Gh. Magheru etc. Însă exodurile muntene peste hotare, repetate la scurte intervale, au pentru Țara Românească urmări negative care accentuează nestatornicia ce determină plecările peste munți.

Pentru populația transilvăneană din zona de dislocare a fugarilor munteni, urmările sînt foarte diferite: proprietarii de case, negustorii, meșteșugarii înstăriți au avantaje (uneori importante), dar apar serioase neplăceri pentru sărăcimea orașelor (creșterea prețurilor) și pentru unele pături țărănești (sarcini noi, aruncate, de exemplu, asupra satelor grănicerești). Exodul transilvănean sub presiunea teribilei foamete din deceniul al doilea al secolului al XIX-lea are și el consecințe însemnate asupra maselor rurale din interiorul arcului carpatic, contribuind la pauperizarea lor. Masivele băjeniri ardelenice în Principate, urmate de așezarea statornică aici, au și ele pentru Transilvania anumite consecințe negative (este vorba mai ales de frînarea, în limitele descrise, a creșterii populației); sub aspect social însă, este de luat în considerare

valoarea trecerilor dincoace de Carpați ca formă a luptei de clasă, ceea ce a reușit să smulgă cercurilor dominante unele concesii și n-a putut să nu aibe urmări pozitive asupra stării de spirit a maselor împilate din Principatul cotoplit de habsburgi. Plecărilor de aici se caută, de către Curtea de la Viena, a se împiedica cu strășnicie; acțiunea rămîne însă inoperantă, exodul fiind determinat de profunde cauze sociale.

Transmigrația temporară și statornică pe direcția Principatele extracarpatice — Transilvania, în ambele sensuri, a constituit o cale a întăririi continue a legăturilor multilaterale dintre diferitele teritorii românești. Trecerile demice au urmări importante pentru reflectarea acestor legături în conștiința poporului de pe ambele versante montane și pentru dezvoltarea mișcării naționale. Astfel, se crede că răsculații din 1784 cer și așteaptă ajutor din Țara Românească și Moldova, unde se și depun unele eforturi de a-l acorda⁷; știrile contemporane în acest sens sînt interpretate și numai ca simple zvonuri și bănuieli, dar semnificative, demonstrînd că opinia publică europeană descifrează în mișcare nu numai un sens social, ci și unul național⁸. La mișcarea din 1821 există și o certă participare transilvăneană, fie a unora care se aflau în Țara Românească în momentul declanșării acțiunii, fie a celor veniți special aici în scopul luptei sub drapelul revoluționar⁹. În 1839, F. Colson subliniază: românii din Transilvania „nutresc speranța de a fi uniți cu frații lor din Moldova și Țara Românească. Ideea unei uniri se popularizează tot mai mult”¹⁰. În anul precedent, Woronicz observă că procesul este influențat — pe de o parte — de neconținutele treceri de transilvăneni în Țara Românească „pentru a găsi de lucru și a-și valorifica măestria lor”, iar — pe de altă parte — de frecvențele refugieri temporare muntene dincolo de Carpați¹¹. Așadar, dorința de a vedea unirea românilor din cele trei țări, în vechile frontiere ale „Dachiei”, exprimată la sud de Carpați la începutul secolului al XIX-lea¹², precum și cerința unirii cu „Țara”, formulată de zeci de mii de glasuri la 1848, pe Cîmpia Libertății de lângă Blaj¹³, erau rezultanta unui proces secular.

Migrația pe direcția vestică. Plecări definitive se petrec în ambele sensuri, statornicirile în Banat fiind aproximativ similare cu cele din Țara Românească, fără a avea însă valori numerice prea mari. Migrația — în formă temporară

⁷ C. Cîmpeanu, *Date cu privire la atacul iobagilor asupra nobilimii din Cioara, Vurpăr și Vinul de jos în timpul răscoalei țărănești din anul 1784*, în „Anuarul Inst. ist. Cluj”, III, 1960, p. 258 (și n. 9), p. 277; Șt. Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII—XX...*, București, Edit. științifică, 1971, p. 213—217.

⁸ M. Dan, *Horea în conștiința europeană a vremii sale*, în „Magazin ist.”, II, 7—8 (16—17), 1968, p. 110—111.

⁹ L. Roman, *Les Transylvains en Valachie (XVIIIe siècle-début du XIXe siècle)*, în „Revue roum. hist”, XI, 5, 1972, p. 790—791.

¹⁰ F. Colson, *De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie...*, Paris, 1839, p. 265.

¹¹ P. P. Panaitescu, *Planurile lui Ioan Cămpineanu pentru unitatea națională a românilor. Legăturile lui cu emigrația polonă*, în „Anuarul Instit. ist. naț.”, Cluj, III, 1924—1925, p. 95—96, Nr. 7.

¹² Naum Rîmniceanu, *Cronica inedită de la Blaj a protosinghelului...*, I, ed. Șt. Bezdechi, Cluj-Sibiu, 1944, p. 90—91; Zilot Românul, *Dăslușire*, ed. Gh. T. Kirișeanu, București, 1943, p. 19.

¹³ N. Bălcescu, *Mișcarea românilor din Ardeal la 1848*, în *Opere*, I, p. 332 (și n.1)

și definitivă — este și aici una dintre căile importante ale întăririi legăturilor dintre ținuturile românești.

Autoritățile habsburgice se opun stabilirii în Banat a unor români din Partium, Transilvania și Țara Românească. Ele iau și măsuri ce înrăutățesc condițiile de trai ale multor bănațeni, ceea ce-i silește chiar la emigrare peste Dunăre, în teritoriul stăpînit de Imperiul Otoman. Sînt colonizați însă, în condiții privilegiate, grupuri de diverse naționalități. Această politică demografică vizează, printre altele, micșorarea relativă — în masa locuitorilor Banatului — a numărului românilor, din teamă față de lupta de eliberare a acestei populații; totodată, coloniștii catolici se încearcă a se transforma într-un sprijin al dominației Curții de la Viena.

În pofida acestei politici antipopulare, între oamenii muncii de diferite naționalități din Banat se stabilesc, treptat-treptat, tot mai multe legături, ceea ce va duce și la lupta comună împotriva împilării, fenomen observat și în Transilvania. Procesul se reflectă și în conștiința celor mai luminați fii ai poporului român și ai naționalităților conlocuitoare. În 1830, János Pálffy, călă de croitor, maghiar din Transilvania, arată țăranilor români din Banat necesitatea unirii Țării Românești, Moldovei, Ardealului, Banatului într-un stat puternic, cu un domn român¹⁴. Față de proiectul de lege reacionar în problema limbii, prezentat dietei transilvănene în 1842, împotrivirea este puternică nu numai în rîndurile românilor; gînditorul și luptătorul democrat sas St. L. Roth ia și el atitudine hotărîită: „Nu văd nevoia de a se impune o limbă oficială a țării. Căci noi avem deja o limbă a țării. Nu este nici limba germană, nici cea maghiară, ci este limba română!“¹⁵

Migrația pe direcția sud-estică și sudică. Emigrarea munteană în secolul prerregulamentar are loc mai ales la miazăzi de Dunăre, în pašalicurile otomane, și în mod deosebit în zona de la vest de Nicopole. În anii 1740—1831, pe teritoriul de azi al Bulgariei și Jugoslaviei s-au așezat circa 36.000 munteni, dintre care doar în 1742 cam 15.000. Cauzele băjenirii se află, înainte de toate, în jugul fiscal; în același timp, este vorba de întregul sistem de asupriri ce apasă asupra maselor țărănești. Pierderile de locuitori, precum și suferințele poporului de pe urma emigrărilor, constituie un viguros act de acuzare împotriva opresiunii feudale și a regimului turco-fanariot.

Din pašalicurile sud-dunărene vin numeroși refugiați, mai ales în decursul a patru valuri: 1769—1774; 1793—1806; 1806—1812 (reîntoarcerile au durat însă pînă în 1814) și 1828—1830 (revenirile la sud de fluviu s-au prelungit pînă în 1834); totalul celor stabiliți în Țara Românească este de aproximativ 49.580 oameni (mai ales bulgari, un număr destul de însemnat de români, precum și — destul de puțini — sîrbi, greci etc). Perioada celei mai intense refugierii pe teritoriul muntean — în valuri absolute, în întreaga perioadă cuprinsă între secolul al XV-lea și mijlocul celui de-al XIX-lea — a fost cea dintre anii 1769—1834. Pînă în primii ani ai veacului trecut, direcția principală

¹⁴ I. D. Suci u, *O mărturie maghiară din 1830 despre necesitatea unității românilor*, în „Studii“, 5, 1969, p. 975—976.

¹⁵ St. L. Roth, *Lupta pentru întîietate a limbii de stat în Transilvania...* (I. germ., 1842), în *idem*, *Viața și opera*, ed. C. Göllner, București, Edit. științifică, 1966, p. 101, 270.

a băjenirii sud-dunărenilor este înspre Țara Românească și numai de la sfârșitul războiului din 1806—1812 începe a fi înspre Bugeac și Rusia de sud.

Muntenii pribegiți peste hotare înfruntă nenumărate greutăți la trecerea peste Dunăre și la înjghebarea gospodăriilor pe locurile de popas, unde procesul stratificării lor sociale continuă. Se încadrează, totodată, în lupta eliberatoare locală, antifeudală și antiotomană, și aduc o contribuție însemnată la înflorirea economică și culturală a ținuturilor. Mulți dintre cei fugiți (în hasuri — Brăila, Turnu, Giurgiu — , în Dobrogea și în alte părți ale pašalicurilor) se reîntorc de bunăvoie ; îi găsim în număr însemnat și în cadrul celor patru valuri de băjenari sud-dunăreni, ce se revarsă asupra teritoriului muntean cu începere din 1769—1774. Covârșitoarea majoritate a celor fugiți sînt țărani, mai ales clăcași, și faptele lor se încadrează în lupta antifeudală a maselor populare din Țara Românească în vremea dată, silind cercurile conducătoare să acorde unele concesi, dar ele sînt desigur neesențiale.

Sud-dunărenii și haslîii refugiați la noi înfruntă și ei, mai ales în prima vreme, mari greutăți. Mulți se așează însă definitiv la noi, continuîndu-și vechile îndeletniciri. Faptul că printre ei se întîlnește un număr important de meșteșugari și neguțători constituie un indiciu sigur al nevoilor dezvoltării vieții materiale a societății muntene, al rapidității cu care — în condițiile formării relațiilor capitaliste — se extinde la noi piața internă. Totodată, existența printre refugiați a multor „lucrători“, „calfe“, „slugi“ etc. arată nu numai progresele constituirii atelierului de cooperatie capitalistă simplă și a întreprinderii comerciale prospere, ci și ale tot mai accentuatei stratificări de tip burghez, caracteristică în măsură crescîndă Țării Românești, precum și noilor coloniști ; ea se adîncește la aceștia în condițiile de dezvoltare găsite la nord de Dunăre, mai favorabile decît cele din pašalicuri. Ca urmare, burghezia se formează mult mai repede decît la sud de Dunăre, elementele burgheze din rîndurile pribegilor jucînd apoi un rol important în mișcarea de eliberare națională bulgară.

Emigrarea a fost pentru Țara Românească un flagel, dar în ansamblul populației muntene, băjenarii nu reprezintă decît un procent redus, masa cea mare a poporului — suportînd cu bărbăție nenumărate privațiuni și sălbăticiile claselor dominante — a rămas în patrie, a muncit și a luptat pentru prosperitatea ei, pentru libertate socială, pentru independență și unitate națională. În același timp, trecerile continue de oameni în raiale și în Dobrogea, precum și cele în sens contrar, au constituit un liant între teritoriile românești, unul dintre multiplele elemente ce-au stat la temelia alcătuirii națiunii române și a unirii politice de mai tîrziu.

Pentru hasuri și teritoriile sud-dunărene, însemnata emigrare de aici a constituit o frînă în dezvoltare nu numai sub aspect demografic, ci și sub aspect economic, dată fiind scăderea cantitativă a forței de muncă, mai ales plecarea unor mari grupuri de meșteșugari. Sînt însă de avut în vedere și unele urmări pozitive: acțiunile politice ale emigrației bulgare în Țara Românească își lărgesc tot mai mult sfera și-și sporesc eficacitatea, ceea ce era impoșibil de realizat în condițiile regimului otoman de la sud de Dunăre ; băjenii înseși contribuie la întărirea ulterioară a luptei de eliberare socială și națională a maselor populare din raiale și regiunile de la miazăzi de fluviu.

Pe teritoriul muntean, unde refugiații găesc adăpost și sprijin, au loc câteva fenomene semnificative; a) procesul asimilării cuprinde un număr tot mai însemnat dintre noii așezați și descendenții lor, ceea ce era înlesnit și de religia comună; b) se stabilește o tot mai strânsă cooperare în rîndurile maselor populare de pe teritoriul românesc, indiferent de naționalitate; c) importante acțiuni au loc în lupta comună antiotomană, însuflețită de ideile înalte ale frăției între popoare. Astfel, dezvoltarea istorică a făcut ca poporul român și popoarele balcanice să fie animate de aspirații și idealuri comune în lupta împotriva cotropitorilor, pentru eliberare națională și socială, pentru unitatea de stat și neafirmare; forțele progresiste și revoluționare din sinul acestor popoare au militat pentru o trainică prietenie, stimă și respect reciproc.¹⁶ Una dintre punctele prieteniei între popoarele de pe ambele maluri ale Dunării a fost întinsă de pribegii care de-a lungul vremurilor au trecut și s-au așezat de-o parte și de cealaltă a fluviului.

Concluzii. Calculul regresiv, efectuat pe baza tuturor valorilor de mai sus, stabilește că — la sfîrșitul anilor respectivi — populația aproximativă a Țării Românești (inclusiv teritoriul raialelor, existente pînă în 1828—1829) a fost de 1.084.585 suflete în 1739; 1.211.275 — în 1760; 1.349.840 — în 1774; 1.520.950 — în 1791; 1.767.670 — în 1812; 1.795.130 — în 1820; 1.920.590 — în 1831¹⁷.

Numărul băjenarilor este mare: în decurs de 92 de ani, se stabilesc între Carpați și Dunăre aproximativ 100.000 de oameni. Orice exagerare a însemnătății acestui contingent în totalul populației muntene este însă de evitat, ceea ce rezultă din faptul că sporul natural al pămîntenilor, în răstimpul amintit, este de aproximativ 905.500 persoane. Avem însă de-a face cu o suplimentare relativ însemnată a forței de muncă (mai ales țărani clăcași) în societatea munteană, ceea ce determină nu numai o anumită grăbire a ritmului de creștere a produsului social total, dar și o lărgire a masei mîinii de lucru servile (adică o lărgire a sferei de aplicare a exploatării feudale). Totodată, existența unor pături relativ largi de coloniști, dintre care o bună parte privilegiați, constituie un ferment suplimentar al intensificării luptei antif feudale a țărănimii.

Stabilirea pe teritoriul Principatelor Române (mai ales în Țara Românească) a unui număr relativ mare de transilvăneni și sud-dunăreni subliniază nu numai agravarea situației social-politice la nord de Carpați și la sud de Dunăre, ci și intensificarea legăturilor între populația din ținuturile specificate. Fenomenul arată, în același timp, rolul Principatelor Române de adăpost pentru masele asuprite din ținuturile vecine; indică nivelul și nevoile dezvoltării economice a Țării Românești, nivel ce îngăduie absorbirea rapidă a unui număr relativ mare de noi brațe de muncă și oferă posibilități apreciable de dezvoltare elementelor orășenești — meșteșugari și neguțători; subliniază rolul Țării Românești ca bază a luptei ulterioare împotriva regimului antipopular de

¹⁶ Nicolae Ceaușescu, *Interviu acordat televiziunii bulgare, ibid.*, vol. 1, 1968, p. 581; *Cuvîntare la Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Bulgar, ibid.*, vol. 2, 1968, p. 94.

¹⁷ Pe baza elementelor stabilite de autor, calculul a fost efectuat de Tiberiu Roman, conf. univ. la Institut. de Petrol, Gaze și Geologie din București.

dincolo de Dunăre, a luptei pentru eliberarea socială și națională în Peninsula Balcanică. Românii ardeleni, haslîi și sud-dunăreni găsesc totodată un element în plus: sprijinul fraților de același neam, apropierea între ei grăbind ștergerea particularității lor provinciale, *ergo* — grăbind procesul de formare a națiunii române.

Analiza numerelor calculate arată că stabilirea românilor transilvăneni la sud și est de Carpați a fost cea mai importantă băjenire aici în veacul pre-regulamentar; printre pibegii din Țara Românească precumpănesc românii (mai ales transilvăneni), pe locul al doilea venind bulgarii.

Reale depopulări (= scăderi absolute ale numărului locuitorilor) au loc numai în două împrejurări: în 1742 (din cauza masivei treceri muntene din acei an la sud de Dunăre) și în 1813 (din cauza ciumei). Aceasta însă nu poate îndreptați o concluzie generală, după cum faptul că cifra totalului locuitorilor României s-a micșorat de două ori în secolul nostru (în răstimpul primului război mondial, precum și în vremea celui de-al doilea război și a anilor de secetă 1945—1946) nu a dat nimănui ideea de a conchide asupra depopulării țării. Se desprind astfel și particularitățile evoluției numerice a populației muntene în anii 1739—1831: a) creșterea continuă a totalului ei; b) uneori (în perioadele 1740—1760 și 1813—1820), ritmul de creștere este lent; c) cele două momente de reală depopulare (1742 și 1813) constituie o excepție. Prin urmare, teoria „depopulării“ este dezisă de realitate care este corect exprimată printr-o altă concluzie: *dezvoltarea continuă (dar uneori în ritm lent) a populației Țării Românești în întregul veac preregulamentar.*

Populația totală a Țării Românești (peste 1,9 mln. locuitori la 1831) nu reprezintă, în epocă, un quantum neglijabil, căci la 1830 Olanda are 2,6 mln., Elveția — 2 mln., Grecia (în întinderea stabilită de tratatul de la Adrianopole) — 0,6 mln., Finlanda — 1,5 mln., Suedia — 2,8 mln., Norvegia — 1,1 mln., Danemarca (inclusiv Islanda)—2 mln. etc. Unirea ulterioară a pământurilor românești, prin lupta maselor populare, urma însă să realizeze un stat cu o populație incomparabil mai mare, cu o forță sporită, capabil să-și cucerească independența și să realizeze o dezvoltare multilaterală mult mai rapidă.